

Arkeologi i Skokloster

Ledningsschakt vid slottet

Arkeologi i Skokloster

Ledningsschakt vid slottet

Arkeologisk schaktningsövervakning

L1942:7220
Skokloster 2:4
Håbo kommun
Uppland

Hans Göthberg

Upplandsmuseets rapporter 2022:32

ISSN 1654-8280

BEARBETNING AV FOTON: Hans Göthberg

BEARBETNING AV PLANER: Hans Göthberg

OMSLAGSBILD: Skoklosters slott en vinterdag 2021, foto mot nordöst, Hans Göthberg, Upplandsmuseet.

GRANSKNING: Anna Ölund

UPPHOVS RÄTT: om inget annat anges: Creative Commons licens CC BY. © Lantmäteriet, dnr I2014/00634

GRAFISK FORMGIVNING OCH PRODUKTION: Malin Lucas

DIGITALT TRYCK: Kph, Uppsala

© UPPLANDSMUSEET, 2022

Upplandsmuseet
Drottninggatan 7, 753 10 Uppsala
Telefon 018-169100
www.upplandsmuseet.se

Innehåll

Sammanfattning	6
Inledning	7
Bakgrund	8
Topografi och fornlämningsmiljö	8
Tidigare undersökningar	9
Historiska uppgifter och äldre kartor	10
Uppdraget	12
Syfte, metod och genomförande	12
Uppdragspresentation	13
Undersökingsresultat	14
Delsträckor	14
Fynd	19
Arkeologisk diskussion	20
Slottets omgivning från förhistoria till 1600-tal	20
Slottets tid	21
Administrativa uppgifter	23
Referenser	24
Bilagor	25
Bilaga 1 – Lista över schakt	25
Bilaga 2 – Lista över arkeologiska objekt	25

Sammanfattning

Stiftelsen Upplandsmuseets avdelning Arkeologi utförde under december 2020 till mars 2021 en arkeologisk schaktningsövervakning vid Skoklosters slott, L1942:7220 inom fastigheten Skokloster 2:4 i Skoklosters socken och Håbo kommun. Anledningen till schaktningsövervakningen var att Statens Fastighetsverk skulle byta VA-ledningar till slottet.

Schaktningar för byte av VA-ledningar gjordes på de södra och norra sidorna av slottet. Inga lämningar påträffades som var äldre än 1600-talets

mitt när slottet uppfördes. Däremot noterades spår som kan kopplas till byggnadsarbetet av slottet och markarbeten kring slottet. Till dessa hörde ett lager av tegel och tegelkross på den södra sidan av slottet, vilket troligen är spår av lagring och bearbetning av tegel i samband med slottsbygget. På främst den norra sidan av slottet, men även i mindre grad på den södra sidan, finns terrasser som består av påförd jord och lera. Söder och väster om slottet finns också spår av urschaktningar för den omgivande parken.

Inledning

Upplandsmuseets avdelning Arkeologi gjorde mellan december 2020 och mars 2021 en arkeologisk schaktningsövervakning vid L1942:7220, Skoklosters slott, inom fastigheten Skokloster 2:4 i Skoklosters socken i Håbo kommun. Schaktningsövervakningen gjordes i samband med byte av vat-

ten- och avloppsledning mellan Stenhuset och Skoklosters slott. Schaktningsövervakningen gjordes på uppdrag av Statens Fastighetsverk och efter beslut av Länsstyrelsen i Uppsala län (lstn dnr 431-4889-2020). Projektledare för Upplandsmuseet och författare av rapporten var Hans Göthberg.

Figur 1. Utsnitt ur Terrängkartan med Skokloster markerat med röd cirkel. Skala 1:50 000.

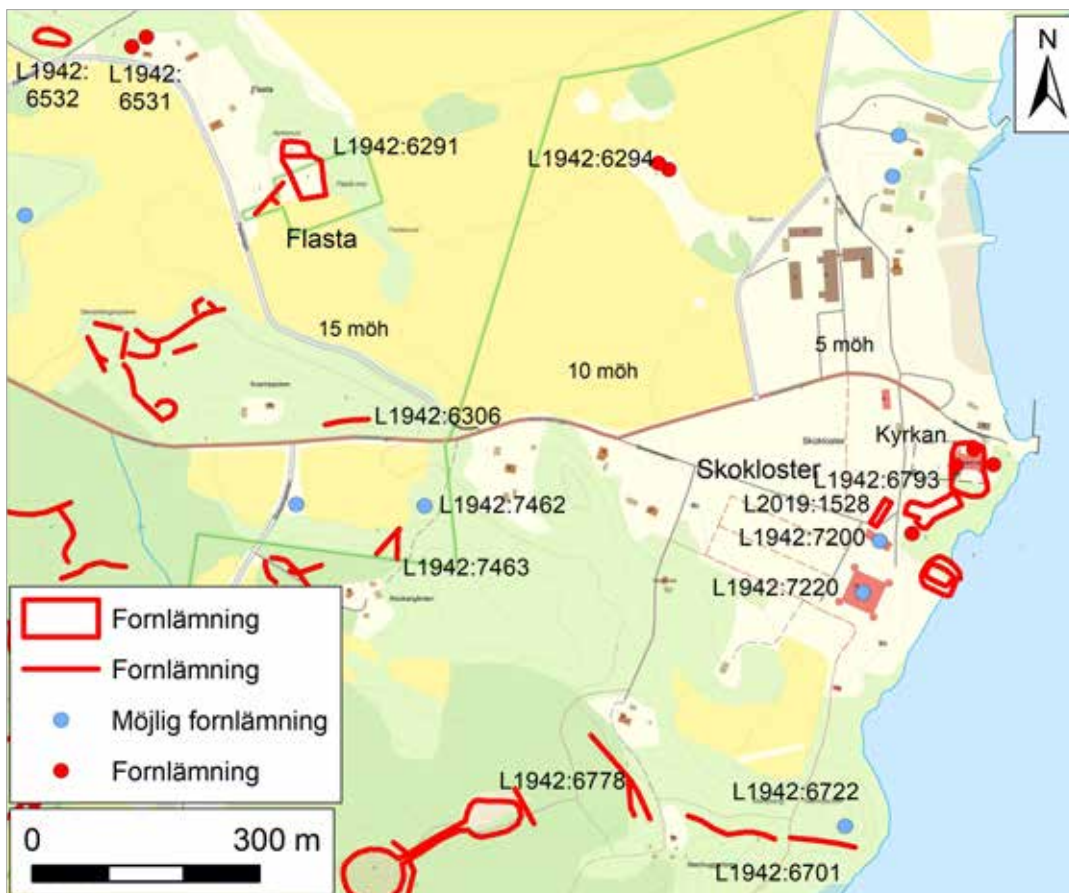
Bakgrund

Topografi och fornlämningsmiljö

Skokloster ligger vid den västra sidan av Skofjärden och området närmast slottet och Stenhuset utgörs idag av parkmark. Området söder därom domineras av impedimentmark och i norr finns odlingsmark. I nära anslutning till slottet och Stenhuset ligger också Skokloster kyrka. Nivåmässigt ligger området kring slottet och Stenhuset som berördes av schaktningen på nivåer om 7–9 m ö.h.

Förutom slottet L1942:7220 och Stenhuset L1942:7200 finns söder om kyrkan husgrunder från historisk tid L1942:6793, vilka varit samtida med klostret, Stenhuset och slottet (Fig. 2). Nära Stenhuset finns också lämningar av en byggnad från 1600-tal (L2019:1528). Vid och i kyrkan finns tre runstenar uppställda, L1942:6792 (U 679), L1942:6919 (U 678), L1942:6135 (U 681).

Till lämningar av förhistorisk karaktär hör spridda stensättningar som finns söder, väster och norr om slottet L1942:6722, L1942:6294, L1942:7462. Dessutom finns hägnadssystem med stensträngar L1942:6306, L1942:6778, L1942:7463, L1942:6701 söder och väster om slottet. Noterbart är att inga kända gravfält finns på Skoklosters ägor. Ett gravfält (L1942:6532) och en 16 m stor hög (L1942:6531) ”Flastahögen” samt kyrkoruinen ”Flasta mur” (L1942:6291) finns däremot vid Flasta.

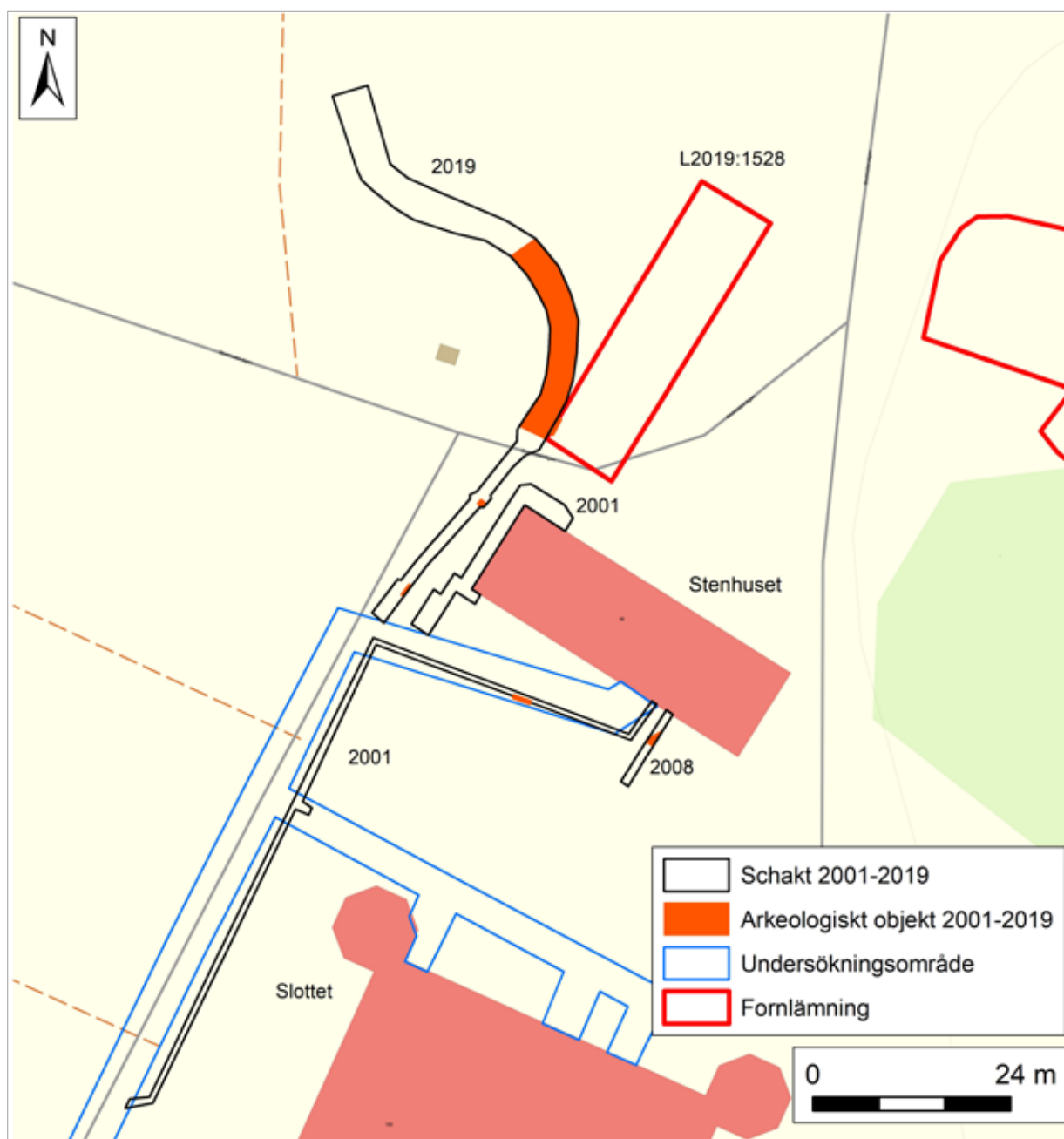

Figur 2. Lämningar av främst förhistorisk karaktär i omgivningen till Skoklosters slott och kyrka. Skala 1:10 000.

Tidigare undersökningar

I området kring Stenhuset och slottet har tidigare tre arkeologiska undersökningar i form av schaktningsövervakningar skett. En undersökning skedde 2001 i samband med utbyte av VA-ledning och skadeanalys vid Stenhusets västra gavel. VA-ledningen sträckte sig från Stenhusets södra sida och vidare väster om slottet (Fig. 3). Söder om Stenhuset påträffades ett område med större stenar, som antogs vara en grund för en byggnad eller en stenista för dränering. Dessutom påträffades en större grop med sten, blandad med mylla och tegelstensfragment. Förekomst av modernt taktegel tyder på

att den var sentida. Omedelbart väster om Stenhusets västra gavel togs ett schakt upp, där dock inga lämningar påträffades. Vid det nordvästra hörnet av Stenhuset framkom lämningar av en tegelugn som hade dokumenterats under 1970-talet, samt grundmur från ett tidigt byggnadsskede av Stenhuset. I det schakt som grävdes väster om slottet påträffades flera nedgrävningar eller störningar för ledningar av olika slag (Syse 2004).

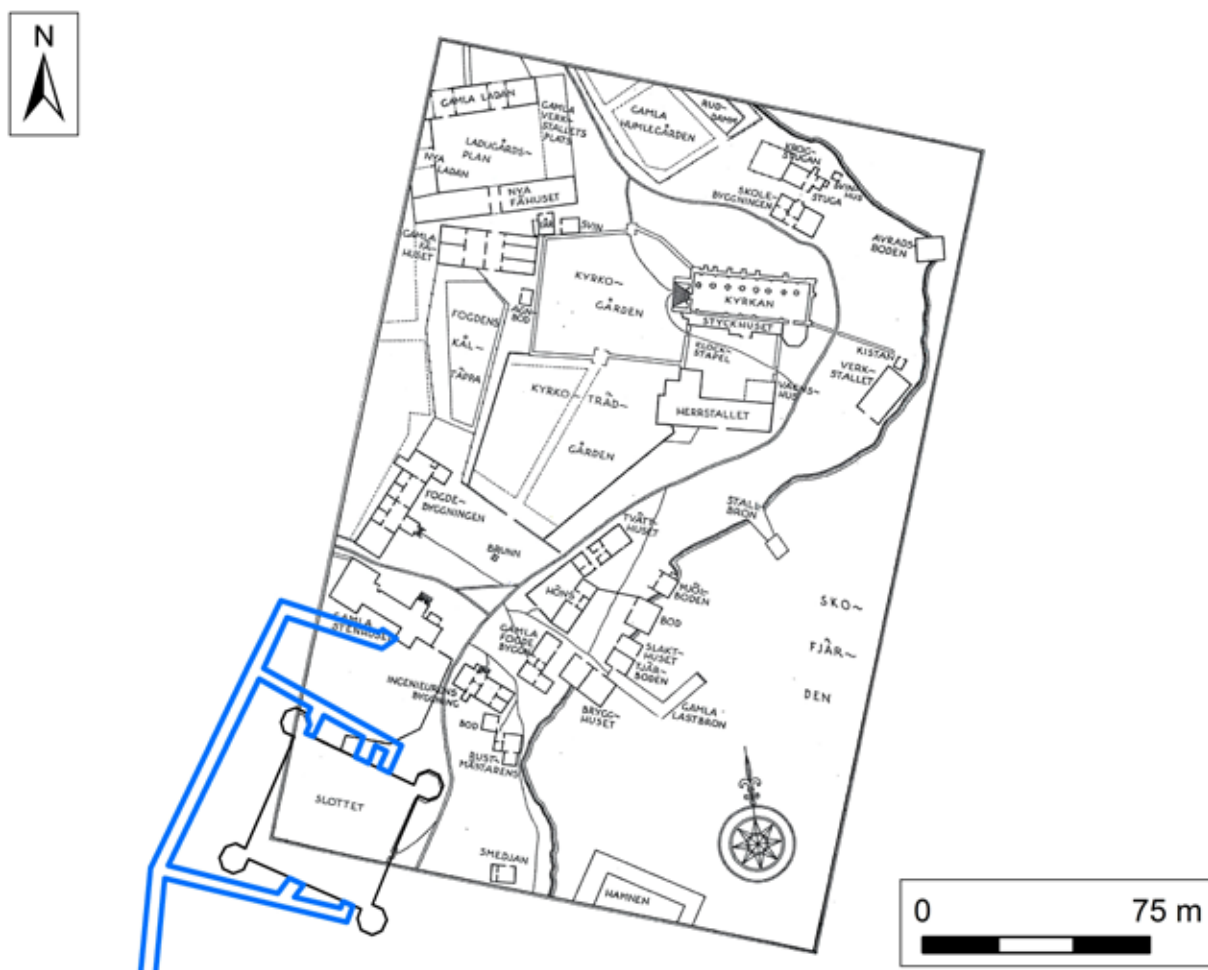
Figur 3. Övervakade schakt från 2001, 2008 och 2019 kring Stenhuset med arkeologiska objekt (Syse 2004, Korpås 2009, Göthberg 2019) och undersökningsområdet för VA-ledningarna. Skala 1:800.

Den andra undersökningen skedde 2008 i samband med anläggning av bergvärme. Ledningen anslöt till den östra delen av Stenhuset på dess södra sida. Strax söder om Stenhuset påträffades ett tegelgolv från en byggnad med oklar utsträckning (Fig. 3). Därintill påträffades sju silvermynt från 1300-tal (Korpås 2009).

En tredje undersökning gjordes 2019 kring Stenhuset i samband med anläggning av VA-ledning. Norr om Stenhuset fanns lager i en stor, grund grop, som tolkades som spår av lertäkt till den tegelugn från 1200-talet som föregick Stenhuset. Över fyllningen fanns en syllstensgrund som kan knytas till Fogdebyggnaden, vilken byggdes vid 1600-talets mitt. Den ingick i en samling av ekonomibyggnader kring Stenhuset. Utanför Stenhusets västra gavel fanns två nedgrävningar av olika storlek, vars fyllning innehöll tegelfragment. Förekomsten av tegel ger en grov datering från 1200-tal till 1800-tal. Det naturliga underlaget i schaktet utgjordes av lera, som väster om Stenhuset fanns på 0,3 m djup (Göthberg 2019).

Historiska uppgifter och äldre kartor

Det äldsta omnämmandet av Sko är från 1164–67 (DMS 2014 s. 129). Ett nunnekloster med namnet Sko kloster hade etablerats senast 1245, men låg åtminstone fram till 1260-talet vid Flasta kyrka. Sko gård donerades till klostret 1260 (DMS 2014 s. 135f). Kyrkan i Sko påbörjades under 1200-talets förra hälft. Dess högaltare invigdes på 1280-talet och efter en brand återinvigdes kyrkan år 1300 (DMS 2014 s. 118). Kyrkan var under medeltid både klosterkyrka och sockenkyrka. Klostrets egendomar drogs in till kronan 1527 och själva klostret stängdes slutgiltigt 1578 (DMS 2014 s. 133).

Figur 4. Rektifierad gårdskarta från 1674, omritad detalj (Andrén 1948 s. 23 Bild 4). Öster om slottet och nära stranden visar kartan en smedja. Undersökningsområdet för VA-ledningen är markerat med blå linje. Skala 1:2 500.

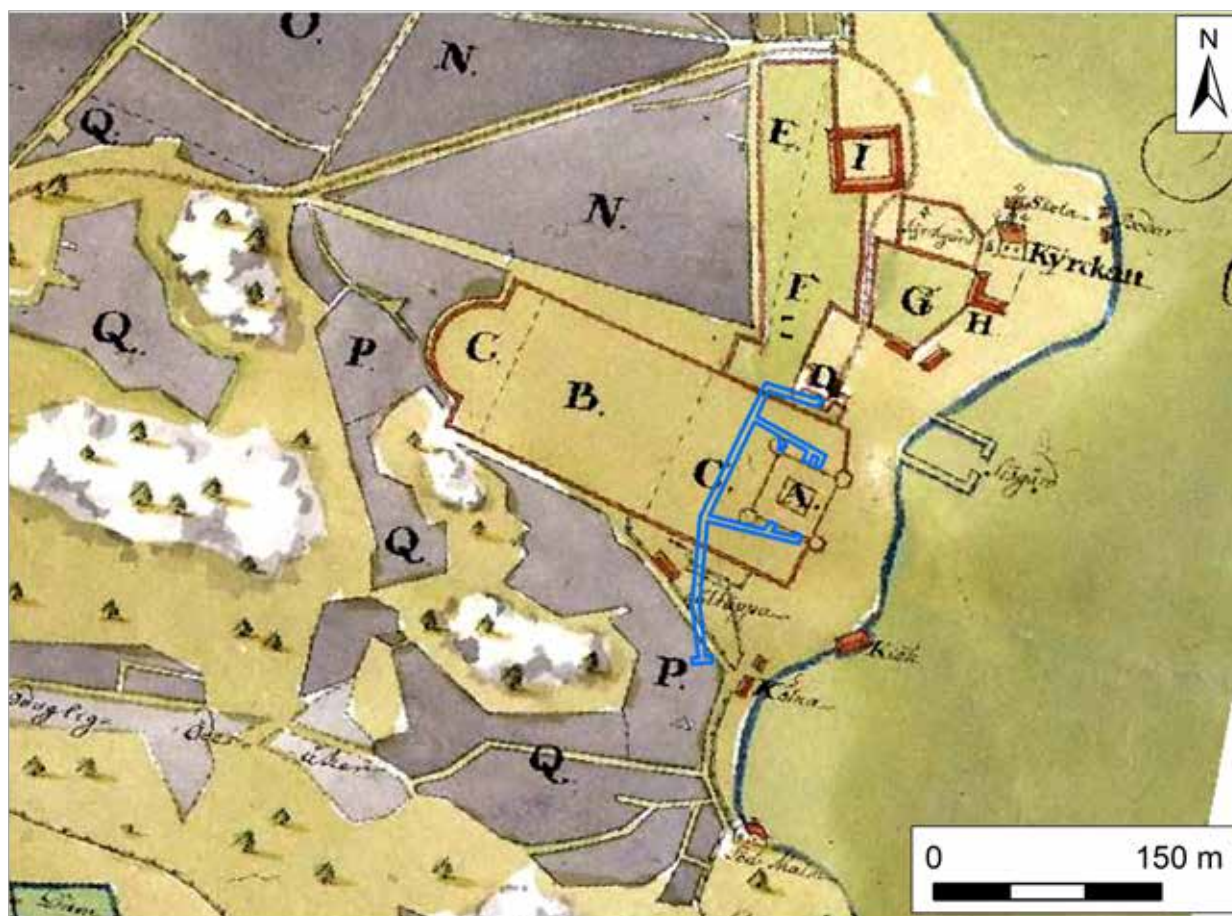
På platsen för Stenhuset är den äldsta lämningen en tegelugn som antas tillhöra 1200-tal och anlades i samband med att klosterkyrkan uppfördes. Den äldsta delen av Stenhuset är en välvd källare i byggnadens västra ände. Källaren dateras troligen till sent 1200-tal eller 1300–1400-tal. I den östra änden av Stenhuset anlades under medeltid två tegelbyggnader. Under 1500-talets slut tillbyggdes dessa. Vid denna tid uppförs också en byggnad i den västra delen, över den välvda källaren. Under 1600-talets tidigare del byggdes de två separata husen samman till ett sammanhängande om än oregelbundet byggnad. Skogsgården donerades 1611 till Herman Wrangel (Andrén 1948). Stenhuset var då gårdens huvudbyggnad fram till att slottet kunde tas i bruk. Under 1700-talet revs delar av byggnaden, samtidigt som andra delar tillbyggdes så att den fick den nuvarande rektangulära formen (Hidemark & Nelander 2004).

Slottet började byggas 1654 och en första etapp var klar 1658, varefter en andra etapp byggdes 1665–68, då slottets exteriör huvudsakligen var färdig.

Arbetet med inredningen avbröts däremot när Carl Gustaf Wrangel dog 1676 och vissa delar av slottet blev aldrig inredda (Hidemark 2017).

En gårdskarta över Skokloster från 1674 i Skoklosters arkiv visar gårdens byggnader (Andrén 1948 s. 18ff, Bild 4). Mellan Stenhuset och Skoklosters kyrka fanns många byggnader, främst olika slags ekonomibyggnader. Enstaka byggnader fanns också öster och nordöst om slottet (Fig. 4).

Av äldre lantmäterikartor finns två generationer kartor över Skoklosters gård, från 1704 och 1802 (Referenser, Lantmäteriakter). Kartan från 1704 visar att det väster och nordväst om Stenhuset fanns en fruktträdgård. I anslutning till slottet fanns en park, den s.k. Lustgården. Kartan anger att en del av parken som låg väster om slottet tidigare hade varit åkermark (Fig. 5 - B). Denna del av parken anslöt både i söder och norr till åkermark. Kartan från 1802 visar i stora drag samma markanvändning som kartan 1704.

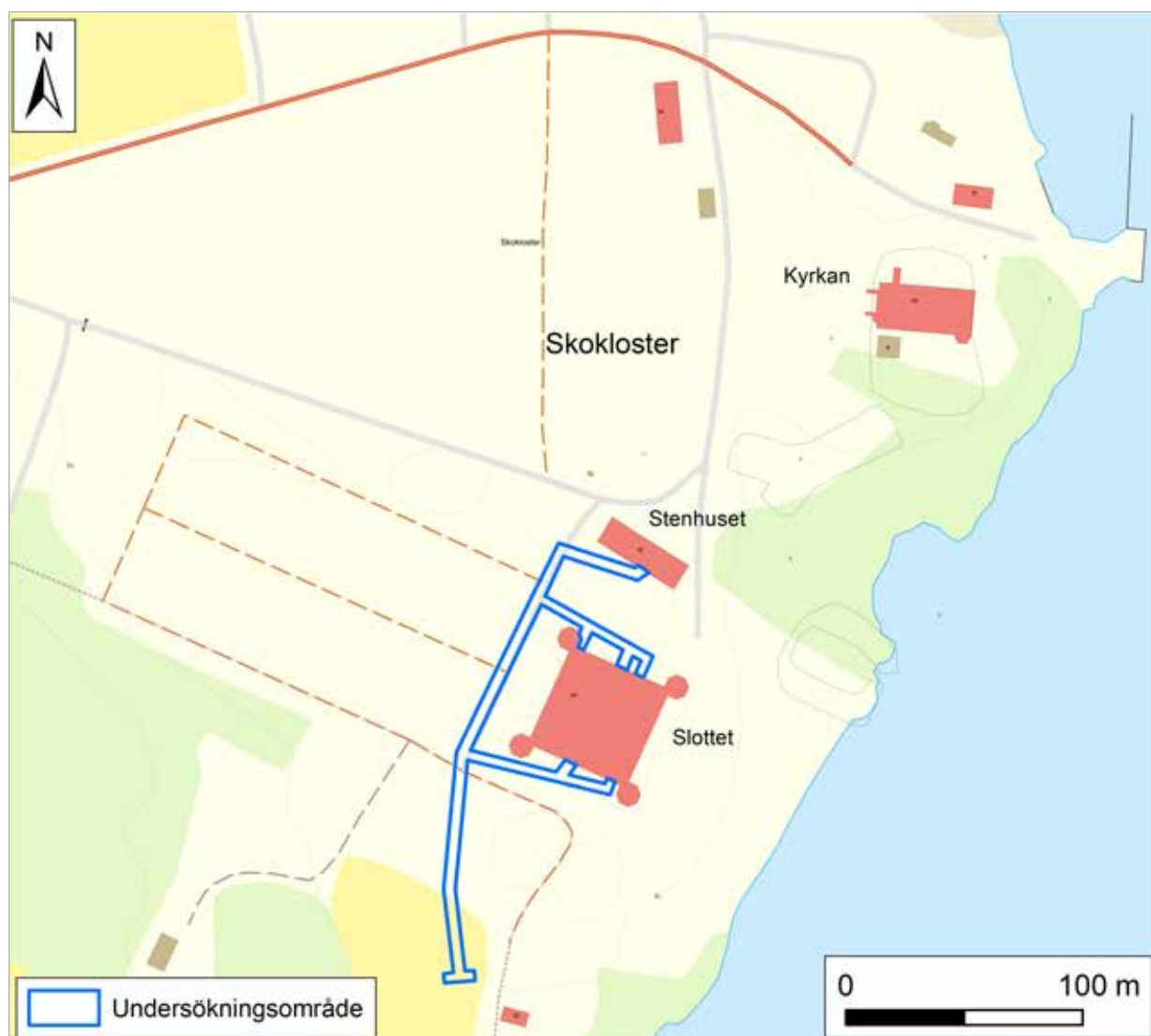
Figur 5. Rektifierat utsnitt ur karta från 1704 över Skokloster. A=Slottet, B=Lustgården, f.d. åker, C=Lustgården, D=Stenhuset, E & F=Fruktträdgård, G=Klosterträdgården, N, O, P & Q=Åker. Undersökningsområdet för VA-ledningen är markerat med blå linje. Skala 1: 5000.

Uppdraget

Syfte, metod och genomförande

Syftet med schaktningsövervakningen för byte av VA-ledningar var att dokumentera berörda lämningar och kulturlager. Schaktningsövervakningen skedde både i form av kontroll av grävda schakt och övervakning av schaktningen. Lämningar dokumenterades delvis digitalt med GPS med nätverks-RTK för vidare bearbetning i Intrasis och delvis analogt, vilket sedan digitaliserades. Därtill beskrevs och fotograferades schakt och lämningar.

Schaktningsövervakningen fick en snabb start genom att ben påträffades vid schaktning, varför en arkeolog med mycket kort varsel sändes ut för att dokumentera och bedöma eventuella lämningar. Arbetet fick sedan avbrytas för att invänta beslut från länsstyrelsen.

Figur 6. Det ursprungliga undersökningsområdet för VA-ledningen anslöt både till slottet och Stenhuset. Skala 1:3 000.

Till förutsättningarna hörde också att schaktningsövervakningen inleddes i december 2020 och att vinterförhållanden med kyla och tjälad mark rådde i januari och februari 2021 (Fig. 7). Tjälen gick som mest ned närmare 1 m markytan, men eftersom skiktet närmast markytan bestod av omrörd fyllning bedömdes ingen viktig arkeologisk information gå förlorad. När perioden med tjäle höll i sig kom schaktsträckorna att tinas upp genom eldning med träkol innan schaktningen inleddes. Anledningen till att schaktningen gjordes vintertid var att Skoklosters slott under sommarsäsongen är ett viktigt besöksmål för turister.

Arbetet var avsett att göras i två etapper, där den första skedde under perioden december 2020–mars 2021. Den andra etappen var avsedd att ske under vintern 2021–2022, men kom att senareläggas enligt ett besked i januari 2022 till 2022–2023. I oktober 2022 kom ett nytt besked att den andra etappen skulle göras under 2025. Eftersom det därmed skulle gå lång tid mellan de två grävetapperna kommer även avrapporteringen att bli uppdelad, så att etappen 2020–2021 avrapporteras här.

Under etappen 2020–2021 grävdes schakt vid slottets norra och södra sida. De sträckor som återstår utgörs av schakt till Stenhusets södra sida, i en parkväg på den västra sidan av slottet, samt sydväst om slottet i hagmark, delvis i sluttning mot Skoklosterfjärden (Fig. 6).

Uppdragspresentation

Statens fastighetsverk avsåg att byta VA-ledningarna in till Skoklosters slott och till södra sidan av Stenhuset, samt sträckan ned mot anslutningen till befintligt kommunalt VA. Anledningen var att ledningarna hade visat sig vara gamla och att läckage förekom. Arbetet var avsett att omfatta schaktning längs en 330 m lång sträcka och gällde utbyte av befintlig ledning. Ledningsschakten skulle vara 0,5–1,0 m breda och 1,2–1,6 m djupa. Till följd av uppdelningen på två etapper grävdes sammanlagt 118 m schakt under 2020–2021.

Figur 7. Schakt 1 på norra sidan av slottet en januardag 2021. Foto mot väst, Hans Göthberg, Upplandsmuseet.

Undersökningsresultat

Delsträckor

Slottets norra sida

Ett långt schakt (schakt 1) togs upp nästan parallellt med slottets norra sida. Från detta grävdes tre kortare schakt, 8-10 m långa, fram till slottets nordmur (Fig. 8). Långschaktet korsade i väster en häck och gick sedan österut strax söder om häcken (Fig. 9). Av de kortare schakten som anslöt till nordmuren följde två (schakt 3, 4) inte den dragning som arbetsplanen visade, eftersom de befintliga ledningarna visade sig ha en avvikande dragning. Övervakningen bestod för schakt 1 och 2 till stor del av besiktning av grävda schakt. Däremot följdes grävningen av schakt 3 och 4.

I väster anslöt schakt 1 till den avloppsledning som löper i parken på slottets västra sida. Där fanns även andra ledningar av olika slag. Redan vid en övervakning 2001 påträffades flera äldre ledningar för el, tele och VA (Syse 2004).

Schakt 1 var 53 m långt, medan schakt 2-4 var 9-10 m långa. Schaktens bredd var 1,6-2,0 m och djupet 2,0-2,4 m, förutom schakt 4 som var 1,0-1,6 m djupt. Skillnaderna avspeglade vilket djup de befintliga avloppsledningarna låg på. Utöver avloppsledningarna som skulle bytas fanns flera andra ledningar på olika djup.

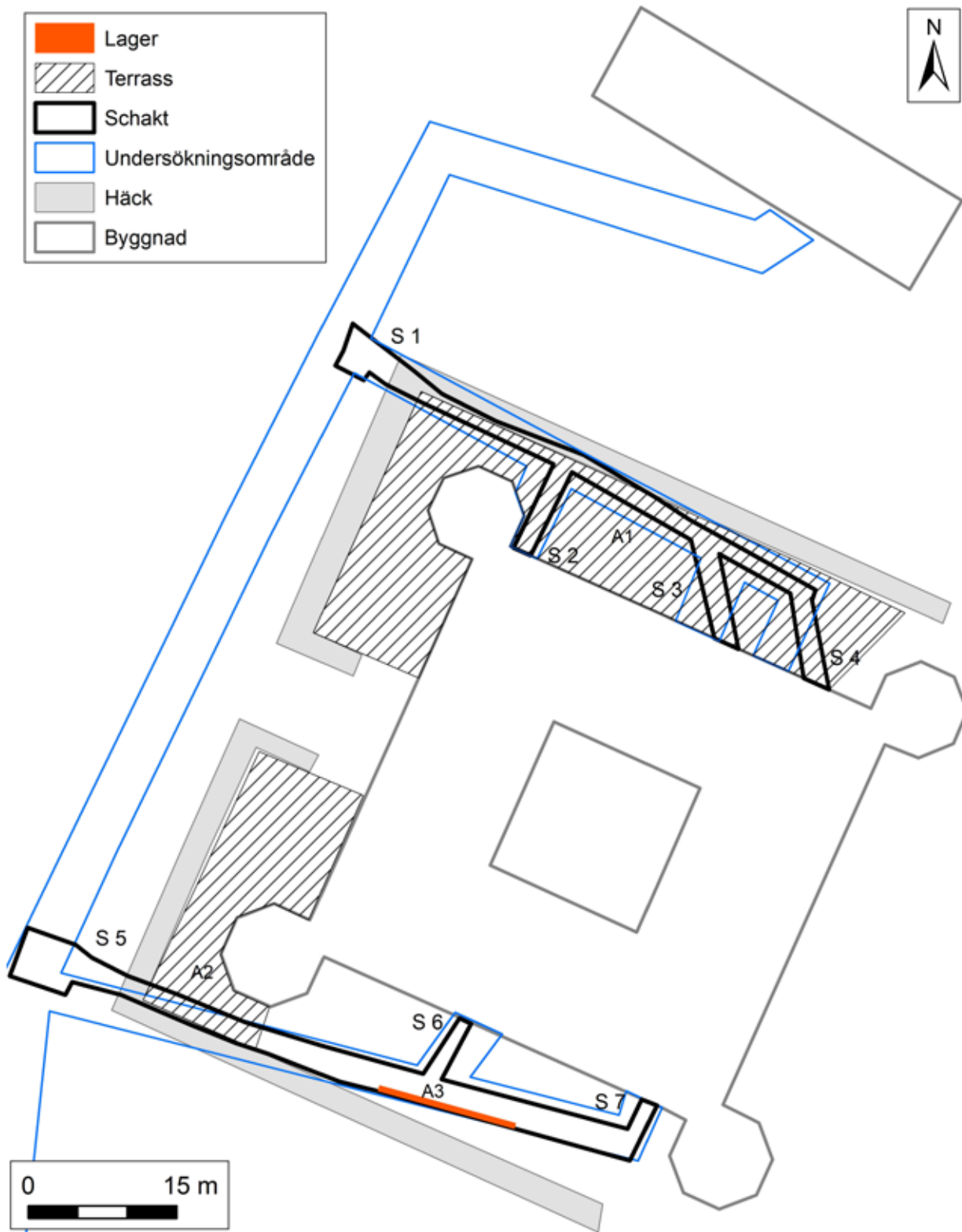
Gemensamt för schakt 1-3 var att de var att de var grävda genom myllblandad lera ned till 1,1-1,3 m djup. Denna fyllning ingick i den uppfyllning som

utgjorde slottets norra terrass (A1). Under denna fyllning fanns naturligt avsatt lera. Leran kunde dock enbart lokaliseras ställvis i schakten, eftersom schaktningen till stor del gick i fyllningen av äldre schakt, samt störningar av andra ledningar.

I schakt 4 och den östligaste delen av schakt 1 var den myllblandade lerfyllningen 0,5-0,7 m tjock. Under denna fanns morängrus och stenar. I den övre delen av fyllningen fanns relativt rikligt med fragment av tegelstenar, enstaka fragment av svartglaserade takpannor, samt få djurben, handsmidda spikar och planglas, vilka ej tillvaratogs eftersom de låg i den omrörda fyllningen som grävts om vid anläggningen av avloppsledningarna.

I schakten som anslöt till slottsmuren framgick att sockelstenarna låg ungefär 0,2-0,3 m under nuvarande markyta. Där avlöstes de av ett fundament av grövre, obearbetade stenar (Fig. 10). Det visar att den norra terrassen anlades på den gamla markytan i samband med att slottet byggdes. Detta överensstämmer också med att nivåskillnaden mellan terrassen och markytan norr därom är omkring 1,2 m.

Inga tecken på lämningar som var äldre än slottsbygget påträffades på nivån med naturligt avsatta lager.

Figur 8. I de övervakade schakten för VA-ledningar vid slottet, fanns uppfyllningar för terrasser i norr och sydväst (A1, A2), samt ett lager med tegelkross i söder (A3). Skala 1:600.

Figur 9. Schakt 1 grävdes innanför den häck som begränsade terrassen A1 på slottets norra sida. Foto mot öster, Malin Lucas, Upplandsmuseet.

Figur 10. I anslutningen av schakt 3 till slottets nordmur finns en tydlig skillnad mellan de obearbetade fundamentstenarna och de bearbetade stenarna i sockeln strax under nuvarande markyta. Det tyder på att markytan har legat på samma nivå sedan slottet uppfördes. Foto mot söder, Hans Göthberg, Upplandsmuseet.

Slottets södra sida

På samma sätt som vid slottets norra sida grävdes ett längre schakt och två kortare schakt som anslöt till slottets södra vägg (Fig. 8). Övervakningen bestod till stor del av besiktningar av grävda schakt.

Långschaktet (schakt 5) var 65 m långt, ca 3 m brett och upp till 3 m djupt. Det började i parken i anslutning till en väg väster om slottet, korsade en häck och följde sedan häckens insida på slottets södra sida. Den södra schaktkanten släntades där av säkerhetsskäl på grund av djupet. I schaktet i parken i väster fanns ledningar av olika slag. Direkt söder om slottet fanns talrika ledningar, särskilt i schaktets norra sida.

På insidan av häcken fanns i likhet med slottets norra sida en terrass, vilken även fortsätter på den sydvästra sidan. Schaktet visade dock påtagliga skillnader i sin fyllning. Från häcken och fram till slottets sydvästra torn bestod fyllningen av grus och lera med inslag av tegel ned till 1 m djup, där naturligt avsatt lera vidtog. Denna del kan därmed ses som en uppfylld terrass (A2). Öster om tornet fanns däremot naturligt avsatt lera och morän strax under markytan.

I den södra schaktkanten söder om slottet och under det ytliga gruslagret fanns på en omkring 15 m lång sträcka ett 0,1–0,3 m tjockt skikt med talrika tegelstenar, A3 (Fig. 8, Fig. 11). Det kan tolkas som rester av bearbetning av tegel i samband med

byggnationen av slottet. Tegellagret låg direkt på den naturligt avsatta moränen. Inga indikationer på lämningar som var äldre än slottsbygget påträffades på nivån med naturligt avsatta lager.

Naturliga avsatta lager fanns på olika djup. I schaktets västligaste del i parken fram till sydvästra tornet fanns lera på ca 1 m djup, medan uppstickande berg fanns på en plats på ca 2,5 m djup. Öster om sydvästra tornet fanns lera på ca 0,3–0,5 m djup. I botten av schaktet fanns morän, som direkt öster om tornet låg på ca 2,5 m djup, för att stiga till 0,5–1,0 m djup längre österut (Fig. 12).

De två mindre schakten (6, 7) var 3–6 m långa, 1–2 m breda och 1,0–2,5 m djupa. De korsades av flera ledningar på skilda djup och olika riktning. Fyllningen bestod därför av blandade och omrörda massor samt grus.

Att döma av det djup där naturligt avsatt lera och morän påträffades bör markytan ursprungligen ha varit högre i öster. Den bör ha motsvarat den förhöjning som finns strax sydöst om slottet. Dessutom ligger terrängen söder om lindallén på slottets södra sida ca 1 m högre än vägen i lindallén (Fig. 13). Även parken väster om slottet ligger 0,5–1,0 m lägre än terrängen söder därom och avgränsas av en tydlig kant. Det tyder på att såväl lindallén söder om slottet som parken har nedschaktats i samband med slottsbygget, bland annat för att ge ett visuellt intryck av en terrass på slottets södra sida.

Figur 11. I södra sidan av schakt 5 fanns A3, ett lager med tegelstenar och tegelkross, som kan höra samman med byggnationen av slottet. Under lagret med tegel fanns naturligt avsatt morängrus och stenar. Foto mot sydväst, Hans Göthberg, Upplandsmuseet.

Figur 12. Schakt 5 grävdes till stor del i naturligt avsatt lera och morän. Slottets sydvästra torn till höger. Foto mot väster, Hans Göthberg, Upplandsmuseet.

Figur 13. Terrängen strax söder om slottet avspeglar troligen de ursprungliga marknivåerna innan slottet byggdes, där vägen i lindallén har schaktats ned. Foto mot öster, Hans Göthberg, Upplandsmuseet.

Fynd

På den norra sidan av slottet, i schakt 2–4, påträffades i fyllningens övre del rikligt med fragment av tegelstenar, enstaka fragment av glaserade taktegel, något få djurben, handsmidda spikar och planglas. De påträffades i den omgrävda fyllningen i schakt för befintliga avloppsledningar som i sin tur var grävda genom massor som påförts vid

bygget av slottet vid mitten av 1600-talet. Av dessa skäl togs inte fynden tillvara. Även på den södra sidan av slottet påträffades tegelstenar, glaserade tegelpannor och enstaka djurben. Eftersom även dessa påträffades i den omrörda och blandade fyllningen i den befintliga avloppsledningen togs de inte tillvara.

Arkeologisk diskussion

Slottets omgivning från förhistoria till 1600-tal

I omgivningarna till Skokloster finns fornlämningar av förhistorisk karaktär som stensättningar och hägnadssystem med stensträngar (Fig 2). De ligger emellertid betydligt högre i terrängen, på nivåer över 20 m ö.h. och avspeglar därför troligen bosättningar i omgivningen. Vid Skokloster ligger området kring slottet och Stenhuset samt anslutande odlingsmark på nivåer omkring och under 10 m ö.h. Med tanke på strandlinjeförskjutningens takt har detta område främst kunnat användas som betesmark under järnålder. Sko som namngiven bebyggelse bör troligen ha etablerats under slutet av yngre järnålder och då möjligen i något högre liggande terräng nära stensättningen L1942:6294 m.fl. några hundra meter nordväst om kyrkan (Göthberg 2019).

De äldsta spåren i närområdet till slottet och Stenhuset har haft anknytning till verksamheter kring det medeltida klostret. I anslutning till Stenhuset har en tegelugn från 1200-talet funnits och delar av själva Stenhuset har tillkommit under medeltid

(Hidemark & Nelander 2004). Därtill har en möjlig byggnad med tegelgolv funnits där silvermynt från 1300-talet påträffades (Korpås 2009). När klostret lades ned under 1500-talet övertogs byggnaderna och ägorna av kronan. Stenhuset byggdes ut och utgjorde ett representativt inslag (Hidemark & Nelander 2004). Kartor och avbildningar från 1600-talets mitt visar talrika ekonomibyggnader mellan Stenhuset och kyrkan. En skiss av Erik Dahlberg visar trädtoppar söder om Stenhuset. Det bör tyda på att det fanns en trädgård redan innan slottet byggdes (Fig. 14). Eftersom tidigare övervakade schakt har visat att det enbart fanns ett tunnare lager med mylla över naturligt avsatt lera, kan det ha varit nödvändigt att gropar grävdes när träd eller större buskar skulle planteras. Kring Stenhuset har också några nedgrävningar påträffats (Göthberg 2019). En möjlig tolkning av dessa gropar är att de skulle kunna vara spår av en trädgård i anslutning till Stenhuset från 1500–1600-tal.

Figur 14. Skokloster sett från sydost. Efter teckning av Erik Dahlberg omkring 1666. Originalet i KB (Andréon 1948 s. 19 Bild 2). På slottets sjöside verkar slutningen vara svag och framför det nordöstra tornet fanns en förhöjning. Nära strandkanten och framför nordöstra tornet visas en byggnad. Framför Stenhuset skymtar trädtoppar, vilket troligen ingått i en trädgård.

Slottets tid

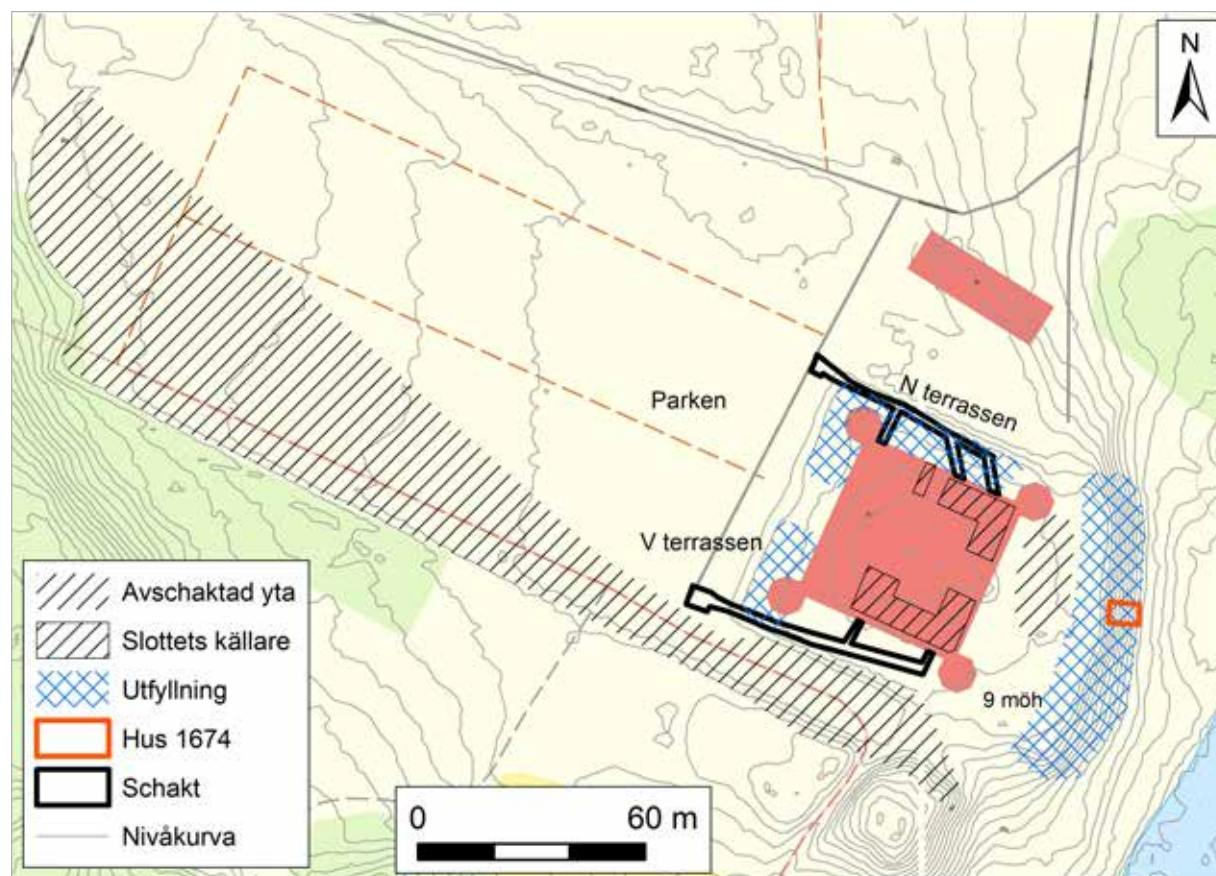
Slottet ligger på en svag förhöjning, vars högsta del finns vid dess östra sida och därmed på sjösidan. Under slottets östra länga och angränsande delar av norra och södra längorna är grunden urgrävd för källare (Andrén 1948 s. 33 Bild 9).

I de övervakade schakten fanns indirekta spår av bygget av slottet, men också av äldre markarbeten. På den södra sidan av slottet påträffades ett lager med tegelstenar och tegelkross. Det är troligen spår av förvaring och bearbetning av tegel i samband med att slottet uppfördes. Därmed bör de vara från 1600-talets mitt.

I schakten fanns även flera spår av äldre markarbeten, däribland terrasserna invid slottet (Fig. 15). Den norra terrassen måste ha anlagts redan när slottet uppfördes eftersom övergången mellan det

grovt murade fundamentet och sockelstenarna visar att markytan redan från början var avsedd att ligga på i stort sett nuvarande nivå. Terrasser finns även på de västra och södra sidorna, varav den södra till stor del var skapad genom en nedschaktning för att ge ett visuellt intryck av en terrass.

Andra tecken på äldre markarbeten i anslutning till slottet kan ses i terrängen eller genom jämförelser med äldre avbildningar. I parken väster om slottet finns en tydlig kant mot söder som visar att marknivån har sänkts, ställvis uppemot 1 m i samband med att parken anlades. Stora delar av parken väster om slottet var åker innan slottet anlades enligt beskrivningen till kartan från 1704.

Figur 15. Kring och inom slottet finns utschaktade ytor för källare och parken. Andra ytor är utfyllda som terrasserna kring slottet. På sjösidan täcker utfyllningar platsen för ett hus nära stranden som visas på gårdskartan från 1674. Utfyllningen mot sjön har därför gjorts efter 1674. Nivåkurvornas ekvidistans 0,5 m. Skala 1:2 000.

Även markförhållandena på slottets östra sida har förändrats. En avbildning av Erik Dahlberg från 1666 av Skokloster sett från sydost visar att det fanns en förhöjning framför slottets nordöstra torn. Dessutom verkar sluttningen mot sjön inte vara lika brant som idag. Avbildningen visar också en mindre byggnad nära stranden (Fig. 14). På motsvarande plats visar en karta från 1674 över Skoklosters gård också en smedja nära stranden (Fig. 4). Jämfört med idag tyder därför Dahlbergs avbildning och kartan från 1674 på att markytan

framför det nordöstra tornet sänktes och att sluttningen mot sjön öster om slottet fylldes ut och blev brantare efter 1674. Denna utfyllning täcker bland annat platsen för den smedja som visas på kartan från 1674.

Sammantaget finns därför områden med spår av både urschaktningar och påförda massor på olika ställen runt slottet. De flesta har skett i samband med att slottet uppfördes, medan några har skett senare.

Administrativa uppgifter

Uppdragsnummer i Fornreg: 202200076

Plats: Skokloster 2:4, Skoklosters socken, Håbo kommun, Uppsala län

Fornlämning: L1942:7200, L1942:7220

Fornlämningstyp: Slott/herresäte

Typ av undersökning: Arkeologisk schaktningsövervakning

Orsak till undersökning: Byte av VA-ledning

Uppdragsgivare: Statens Fastighetsverk

Fältarbetsperiod: 2020-12-17 – 2021-03-08

Upplandsmuseets projektledare: Hans Göthberg

Upplandsmuseets personal: Malin Lucas

Upplandsmuseets diarienummer: 12–2021

Upplandsmuseets projektnummer: 8812

Länsstyrelsens diarienummer och beslutsdatum: dnr 431-4889-2020, datum 2020-12-23

Koordinatsystem: Sweref 99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Dokumentationsmaterial: Förvaras i Upplandsmuseets arkiv.

Fynd: Inga fynd tillvaratogs

Referenser

Lantmäteriakter

Lantmäteristyrelsens arkiv.

Skoklosters sn

Skokloster

Ägodelning 1704 B53-26:1

Storskifte 1802 B53:26:3

Litteratur

Andrén, Erik. 1948. Skokloster. Ett slottsbygge under stormaktstiden. Stockholm.

DMS. 2014. Det Medeltida Sverige. 1 Uppland. 10 Håbo härad, Sigtuna stad. Björklund, Annika. Riksarkivet. Stockholm.

Göthberg, Hans. 2019. Arkeologi vid Stenhuset i Skokloster. Arkeologisk schaktningsövervakning. Upplandsmuseets rapporter 2019:08.

Hidemark, Ove 2017. Slottsbyggnaden berättar. I: Bergström, Carin (red.). Skoklosters slott under 350 år. Karlstad.

Hidemark, Ove & Nelander, Per. 2004. Vårdprogram för Stenhuset vid Skoklosters slott. Uppsala.

Korpås, Ola. 2009. Skokloster. Stenhuset. Arkeologisk schaktningsövervakning. Upplandsmuseets rapporter 2009:13. Uppsala.

Syde, Bent. 2004. Stenhuset. Arkeologisk schaktningsövervakning. Upplandsmuseet rapport 2004:12. Uppsala.

Bilagor

Bilaga 1 – Lista över schakt

Id	Längd - m	Bredd - m	Area - m2	Djup - m	Fyllning	Underlag
1	53	1,5-2,8	106	1,5-2,4	Humös lera, stenar, grus, tegelstenar	Lera
2	9,4	2	20	2,0-2,4	Humös lera, stenar, grus, tegelstenar	Lera
3	10	2	23	1,6-2,0	Humös lera, stenar, grus, tegelstenar	Lera
4	9	2	20	1,0-1,6	Humös lera, tegelstenar, grus, stenar	Morän
5	65	3	190	3,0	Humös lera, grus, stenar, tegelsten	Morän, lera
6	6	1-2	10	1,5-2,5	Grus, humös lera, grus, stenar	Lera
7	3	1,5	5	1,5	Grus	Morän

Bilaga 2 – Lista över arkeologiska objekt

Id	Schakt	Typ	Längd - m	Bredd - m	Djup - m	Beskrivning
1	1, 2, 3	Terrass	40	10	1,1-1,3	Myllblandad lera, grus, tegel
2	5	Terrass	27	12	1,0	Grus, lera, tegel
3	5	Lager	15	-	0,3	Tegelstenar, tegelfragment och tegelkross